

El Replanteig: Una tècnica per la millora de la convivència

Equip de Convivència del ICE de la UAB.* cnoto@xtec.cat

Aquesta comunicació vol mostrar com la utilització del teatre en l'anàlisi de situacions de convivència i conflictes de la vida dels nostres centres, és una possibilitat de treball molt potent que ens ajuda a traspasar el nivell merament lingüístic o cognitiu i a evidenciar i fer palesos, els elements emocionals.

El nostre equip de treball ja havia utilitzat pels seus cursos i seminaris, tècniques i recursos provinents del món del teatre i de la formació que els/les actors i actrius reben (ja que amb nosaltres col·laboren artistes professionals), per tal de poder posar als/els participants en les formacions que impartíem, en situació de vivència i experiència d'allò que volíem anar aprofundint i analitzant.

La tècnica que us presentem avui representa un pas més enllà: pretén mostrar una situació, treballar-la des de la distància que ens dona la posició d'espectadors i treballar-la des del diàleg directe amb els personatges dissenyats i treballats per aquest equip multi disciplinar que inclou actors i actrius professionals. Ens permet així connectar amb l'interior de cadascú i amb el nostre propi espai intern, en una dimensió, també social. Pretén contrastar les nostres percepcions i interpretacions amb les seves (les dels personatges creats) i les de la resta de companys/es de treball i, a la fi, modificar petits i no tan petits gestos i conductes que ens hauran d'ajudar a millorar les relacions i accions dels personatges en escena i, sens dubte, de la nostra pròpia quotidianitat.

L'equip de Convivència del ICE de la UAB ha treballat en els darrers anys en la confecció d'un programa per la millora de la Convivència i per la gestió positiva dels conflictes. Des del nostre equip (format per diferents mestres, professors, actors i actrius professionals en col·laboració amb la Companyia Brou d'Arts) sempre s'ha vist què, quan la relació i la comunicació entre els agents dels nostres centres és de qualitat o pretén ser-ho ja que s'inicien camins que l'ajuden a treballar en aquesta línia dins les actuacions que els centres programen, els problemes i les dificultats inherents a tota dinàmica acadèmica, és situen allà on han de ser: formulades com a objectius pels quals cal treballar plegats. L'"enrariment" de les dinàmiques dins els claustres o les posicions enfrontades entre agents (famílies, mestres.....) pot treballar-se i convertir-se en un element de millora i de cohesió.

En tots els nostres centres educatius (de primària i secundària especialment ja que aquestes són les etapes obligatòries on més canvis - i més sobtats, més ràpids- hem tingut) hem assistit, més o menys impassibles, a un "deteriorament" (o al menys així ha estat interpretat per molts) de les relacions en tots els nivells possibles: alumne/a-alumne/a, alumne/a-mestre/a-professor/a, alumne/a-família, família-centre,....

Semblava que en un món en el que tot canvia després, on les referències vàlides fins fa poc estan "caducades", on els rols de tots/es estan en constant canvi a una velocitat que impedeix assumir tots els matisos i repercussions de cada gest petit...nosaltres (mestres, professors, alumnes, famílies, administració, mitjans de comunicació...) en teníem prou intentant buscar un responsable....algú que pogués assumir la culpa d'allò que constatarem que estava passant. Amb aquesta tendència el nostre grup de treball no s'ha conformat. Sempre hem intentat treballar per superar-ho.

El treball realitzat per nosaltres en aquestes èpoques de ràpids canvis socials, tecnològics, organitzatius, científics.....pretenia abastar el màxim d'aspectes que creiem estaven relacionats amb el **desenvolupament d'una convivència de qualitat, d'una comunicació fàcil i capaç de fer-nos sentir bé, com a part necessària (imprescindible, diríem) d'un projecte comú...**Bones idees.....estructurades.....organitzades.....que arribaven bé a tothom ...però que necessitaven de moltes situacions de vivència, d'experiència per poder fer "connectar" i fer aflorar, de debò, allò que volíem evidenciar per **generar petits canvis. Les nostres creences més internes, els nostres automatismes, la nostra part intel·ligent i "inconscient", els sistemes de transmissió de la informació que ens mobilitzen a l'acció de forma ràpida, els nostres sistemes hormonal.....ens "traeixen" moltes vegades i anem allà on no volem arribar de forma conscient.** Ja vam veure la necessitat d'utilitzar el teatre i diferents situacions i exercicis teatrals per dinamitzar cada sessió de cada bloc de treball.

Va ser per nosaltres molt important el adonar-nos de que **no era suficient "parlar de"**, per generar noves mirades, nous gestos, algun petit canvi d'actitud, alguna conscienciació dels efectes d'una forma de fer o de dir, de vegades simplement d'estar.....Això ens va portar a canviar la idea de conflicte, a ampliar-la i situar-la en la latència dels passadissos, en les actituds i posicions davant la pròpia comprensió de la nostra feina (cadascú l'entèn d'una forma diferent que te a veure amb les pròpies vivències amb les experiències....i això no ho tractàvem massa en profunditat).

Ens va caldre "ingeniar-nos-les" per poder treballar tot això des d'una certa distància i amb una certa tranquil·litat, gairebé diríem que ens calia poder passar-nos una "pel·lícula" que mostres gràficament i de forma agradable, com es desenvolupava un conflicte i què pot portar-nos cap a ell. Sense poder viure'l amb tranquil·litat i amb certa distància personal, potser no era possible treballar determinats aspectes que podíem reconèixer. Creiem que la capacitat d'acostar-nos i allunyar-nos del personatge ens podia ajudar molt ja que eliminava el sentiment de ser jutjats i podia ser útil en el procés al permetre'ns fer una transferència natural. El **promoure l'autoobservació** en el nivell en que desitjàvem, **potser només podia donar-se quan separàvem el judici (o el prejudici) de l'acció o situació que veiem** (i situàvem, per tant, "fora" de nosaltres). Per arribar-hi a aquest exercici també d'humilitat, potser, ens havíem de "veure", sentir-nos/recordar-nos o identificar-nos en situacions o moments en les que ens sentíssim "descol·locats" pel judici dels altres, identificar emocions diverses potser, també, necessitava de "decorats" diferents als quotidians que ens remetien a "més del mateix" (no és el mateix parlar a una sala de mestres o fer un joc o activitat dins una aula que anar a veure una obra de teatre... aquesta diferència és clau!)..

Al inici del nostre trajecte com a grup de treball, amb situacions de joc i teatrals aconseguíem apropar-nos a aquesta **vivència que havia d'estar en la base de la construcció dels significats que perseguíem** (reforç de conductes desitjables, actituds i habilitats positives per la convivència, gestió de la comunicació i de les emocions, millora de la confiança, l'estima i l'autoconcepte, desenvolupament de la capacitat de treball en equip i de la cooperació,).Anàvem veient clar que calia desenvolupar aquestes possibilitats més a fons, partint de la experiència que ens donava el tenir un material i un programa prou ampli i molt "farcit" d'activitats que ens satisfien.

Ens calia, ja, superar el format establert per les formacions que fèiem. Teníem un seminari, organitzat en 5 blocs (Dinàmica de grups, Fonamentació psicològica, d'anàlisi de conducta i instruments pel treball d'aquest àmbit als centres educatius, Competència Social i control emocional, Mediació i Comunicació) i **cada sessió del mateix es realitzava partint d'una/es "pràctica/ques". Va ser el moment de donar un "salt".**

Al llarg del curs 2006-2007 varem anar una mica més enllà. Ens semblava que podíem accentuar la força de les activitats del nostre programa en benefici de la millora de la convivència si canviàvem el format....Endavant sense por!

Les nostres primeres passes amb **aquesta tècnica que ens agrada anomenar “Replanteig”** es van donar quan ens vam proposar reflexionar sobre les dinàmiques del claustre en les jornades de Convivència de Sant Pau d’una forma diferent...Vam voler **“posar en escena” un conflicte “amagat”** que anava desenvolupant “mal rollo” fins que es convertia en un nou conflicte en si mateix.

Que tal si ho fèiem escenificant uns professors (típics i tòpics,...uns prototipus...unes “caricatures” dels que tots en reconeixíem algun/a company/a, alguna situació viscuda o algun docent que havíem tingut) parlant alguna activitat clàssica com la festa de sant Jordi? Com podíem començar una “acció” que anés desenvolupant un conflicte amb aquest fil conductor?

Vam començar a discutir i treballar sobre quina podia ser la situació més adient, sobre quins elements calia destacar, sobre quins “ingredients”era convenient posar en joc....vam acabar dissenyant una història lineal que recollia tot el que preteníem. Començava, aquí, una segona part que va ser molt enriquidora per tots/es els/les integrants del grups de treball: Com presentem la història per tal de mantenir “ocult” (com en la vida real) l'autèntic problema.

El **procés d’elaboració d’un guió**, tenint en compte tots els recursos i elements que les persones formades en teatre del nostre grup de treball ens aportaven, va ser un nou episodi d'autoformació pel grup ja que **ens va obligar a repensar, destacar, amagar, evidenciar, posar intencions,.....repensar els personatges, donar-els- hi una història, vestir-los, dotar-los d'un llenguatge gestual i corporal.....**una ocasió per aprofundir (de debò) en aspectes de la comunicació i la convivència que no podien recollir-se ni tractar-se d'altra manera! Vam veure com aquest procés ens ajudava a “sortir” de missatges que afloraven (moltes vegades prejudicis) sense que aquesta fos la nostra intenció. El diàleg entre concepte, idees i la expressió en escena ha sigut una experiència molt intensa que ens ha obligat a posicionar-nos com a autors, com a actors, com a espectadors, novament com escriptors, novament com actors i actrius i, finalment com emissors-receptors. Aquest procés “en espiral” ens ha permès treballar aprofundint de forma continuada en moltes “essències” del comportament humà i de la convivència i la comunicació.

Una vegada vam tenir la història (que en posteriors ocasions hem tornat a escriure d'acord amb diferents demandes i que reproduceix noves situacions de conflicte) **i ben definits els personatges, la acció i la narració estructurades, la definició de la història, trajectòria i caracterització de cadascú,.. calia trobar una dinàmica per fer participar als assistents.**

En aquest punt vàrem veure que **era molt important generar un nivell de diàleg que sortís del grup de discussió** i que fossin els mateixos artistes qui, des del seu personatge, qüestionessin les intervencions i propostes de modificació de conducta del grup que els treballava.

Vam **adjudicar un personatge a cada grup** (els programes de ma que repartíem a l'entrada portaven un gomet de color que coincidia amb el que mostrava al final de la primera part de la representació cada personatge). **Cada grup de treball parlava entre si de com podia resoldre’s el conflicte des del punt de vista de l’actuació d’aquell personatge** i, una vegada tenia alguna idea, es cridava al personatge per tal de que participés en la conversa i pogués entendre i assumir allò que se li deia. El personatge, evidentment, es mantenia en el seu paper i no acceptava tot el que se li deia: tenia la seva forma de ser i fer i no acceptava determinats suggeriments, altres vegades obligava a concretar idees en accions (“no se què vols dir....digués que he de fer....”) i això obligava al grup de treball a anar delimitant accions,

saltant d'un llenguatge verbal a un no verbal, obligava a descobrir que no mirava a alguna persona i que calia "connectar", permetia dir coses que (sense el valor de representació) no es dirien a un company de veritat, permetia treure coses "terapèutiques", "balsàmiques"

Els diferents personatges, assessorats pel públic, tornaven a pujar a l'escenari i continuaven l'acció incorporant allò que havien consentit en integrar en la seva conducta....el resultat era una mica millor però no resolïa el conflicte.

Aquest era el final de l'"actuació" i plantejàvem a l'auditori què (ara ja treballant amb les persones que havien representat els personatges) analitzéssim el sistema, a tothom en conjunt i veiéssim que l'acció d'uns condiciona la dels altres.

Tot això (les diferents parts de l'anàlisi que realitzàvem amb els grups i els participants en gran grup) anava "pautat" en un "programa de mà i en un guió de reflexió que cada encarregat de dinamitzar la discussió i cada actor/actriu, seguia.

Pensem que la utilització d'aquesta tècnica obliga a un treball molt profund, "dolorós" si no es fes des del marc del gaudir de la representació que ens posen en escena els/les actors i actrius professionals.

El immersió en la representació i tenir la possibilitat d'aconseguir una nova reinterpretació millor, amb el treball implícit que representa haver de "convèncer" els personatges representats, implica sortir de "mi" per treballar des de la mirada "nostra" i des de la comprensió de les característiques personals del personatge. Aquest és un bon "escalfament empàtic" i un molt bon recurs de treball per la millora de la convivència.

Aquesta indefinició entre la realitat i la ficció i el traspàs constant d'un plano a l'altre, és d'una gran utilitat per tractar temes què, normalment, es miren i treballen, només, des de la posició individual i des de la implicació directa.

*L'equip de convivència el formem actualment:

Gemma Argelaga

Alicia Cadenas

Anna Comes

Victor Borrás

Toni de la Rubia

Albert Duran

Rosa Gil

Joan Hervas

Josep Franco

Diego Murciano

Cesc Notó

Anna Nueno

Dolors Oliver

Dolors Rubio

Alex Sala

Isabel Sanjurjo